

BREU HISTÒRIA DE LA DIAGONAL

Lluís Permanyer

La Diagonal és el carrer més important del Pla de l'Eixample. L'urbanista Ildefons Cerdà li va atorgar unes característiques que el singularitzen en el sentit físic: llargada, amplada i posició. Els seus onze kilòmetres, els noranta-dos metres de la zona universitària i la forma com talla la trama de les mansanes evidencia un protagonisme indiscutible. Supera el Paral·lel i la Meridiana, que constituïen el que Cerdà va qualificar com a “via transcendental”, és a dir, avingudes ràpides per unir nuclis de població allunyats. En aquest cas: Sarrrià, Gràcia, Clot i Poblenou. Totes tres van ser les úniques que van rebre de Cerdà el nom, ja que els altres carrers van ser batejats per Víctor Balaguer.

El seu desenvolupament va ser més aviat lent i en tres grans etapes ben diferenciades.

PRIMERA ETAPA

La primera etapa va girar al voltant de la influència del passeig de Gràcia. En efecte, el 1884 va començar amb timidesa l'urbanització entre l'esmentat passeig i Pau Claris. El 1896 s'estenia ja entre Bruc i Tuset, que no era res més que el camp del mateix nom, que era el del mas i el seu propietari. El 1901 aquell extrem de la nova Barcelona era tan inhòspit, que el marquès de Robert es reconeixia més segur portant pistola en arribar tard a casa, quan venia del Liceu.

Es curiós que abans d'acabar segle XIX (1891) li fos canviat el nom, almenys en aquell sector evocat fins ara, i que pertanyia a Gràcia; li van atorgar el d' Argüelles. Era un polític sense cap mena de relació amb la nostra ciutat, però la clau interpretativa del fet va venir motivada per la influència de la maçoneria en aquell Ajuntament, llavors independent. Així es va iniciar un ball de noms:

Nacionalitat Catalana (1922),

Alfonso XIII (1924),

14 d'abril (1931);

Diagonal (1939);

Generalísimo Franco (1939);

Diagonal (1979).

El barcelonins, però, sempre l'han anomenat Diagonal.

PRIMERS EDIFICIS RELLEVANTS CONSTRUÏTS

Les primeres grans cases d'estil que s'hi bastir van ser:

-Palau Robert. 1897. Henri Grandpierre, arquitecte.

-Casa Serra. 1907. Josep Puig i Cadafalch.

-Casa Comalat. 1911. Salvador Valeri.

-Casa de les Punxes (Terradas). 1905. Josep Puig i Cadafalch.

-Palau Quadras. 1906. Josep Puig i Cadafalch.

-Casa Pérez Samanillo. 1910 Joan Josep Hervás.

El modernisme, doncs, hi estava ja ben representat.

I les primeres esglésies:

-Anglicana. 1905. (Pau Claris/Rosselló).

-Pompeia. 1909. Enric Sagnier.

-Carmelites. 1921 Josep Domènech i Estapà.

El 1912 hi van repartir algunes fonts escultòriques presentades al concurs organitzat per l'Ajuntament i que va guanyar l'escultor Josep Campeny:

-Font de la Granota (Còrsega/Diagonal). Josep Campeny

-Font del Negret o La Palangana (Bruc). 1915. Eduard Alentorn.

-El Noi Nu (Bailèn). 1921. Àngel Tarrac.

MONUMENTS

El primer gran monument que s'hi va projectar va ser el dedicat al president de la I República, Pi i Margall. L'acord es va prendre el 1907, després d'haver-ho proposat el 1904 el *Diario de Barcelona*. Es va fer la reserva de l'espai, un gran cercle, que voltat per la base circular dels fanals modernistes de Falqués, va donar peu que els barcelonins li atorguessin el nom irònic de Cinc d'Oros. I gairebé es va perpetuar, ja que l'obelisc, coronat amb la figura de la República (esculpida per Viladomat), no va ser inaugurat oficialment fins al 1936.

Més tard, el 1913, va ser convocat el concurs per retre homenatge monumental a mossèn Cinto Verdaguer; tot i els endarreriments, va ser inaugurat, abans que el del Cinc d'Oros, i ho va presidir Alfons XIII: el 1924. La figura del poeta nacional va ser modelada

per Borrell i Nicolau, mentre que la resta d'escultures i relleus en pedra van ser executats pels germans Oslé i el mateix Borrell i Nicolau. El conjunt arquitectònic va ser creat per l'arquitecte Josep M. Pericas.

Els barcelonins, sempre irònics i divertits, del tros de Diagonal entre aquests dos monuments en deien: “entre la sotana i la fulana”. La sotana, òbviament, era la de Verdaguer; la fulana, la figura nua de la República que, com he comentat ja, coronava l'obelisc. Aquesta escultura donava l'esquena al barri de Gràcia i per això també era anomenada “Margarita Carvajal”, una actriu

que llavors triomfava al Paral·lel, ja que té “ Gràcia al cul”.

En aquella època, la Diagonal “s'acabava” a mossèn Cinto. La proximitat del ferrocarril, amb el pont de Marina, va provocar que fos una zona gairebé residual.

Pel cantó contrari, de Tuset en endavant, el desenvolupament semblava més aviat aturat. De fet,

l'empenta urbanística la hi va donar un simple ciutadà, que va endegar un projecte per iniciativa pròpia.

SEGONA ETAPA

Aquesta etapa és la que va permetre de fer la prolongació , des de Francesc Macià en endavant. Aquell era el territori de Les Corts.

L'etimologia ens informa que Les Corts significa masies. En efecte, aquell enorme pla era des de l'edat mitjana dedicat al conreu de l'agricultura i també de clavells. Hi havia, a més, algunes bòviles que aprofitaven la bona qualitat de la terra.

Els masos, que van començar a sorgir en l'època medieval, sovint tenien torre de

defensa, en haver de protegir-se a causa de l'aïllament. La riquesa en aigua subàlvia va atraure ja el segle XVIII algunes indústries d'indianes. I a mitjansegle XIX alguns aristòcrates i grans burgesos van triar aquell indret per passar-hi els estius. Sempre va ser un territori molt poc poblat: el 1840 tenia 449 habitants; i el 1890 comptava amb 4.811.

Quan Cerdà va projectar la Diagonal, va tenir tanta cura, que va evitar que el seu traç impliqués l'enderroc de cap masia. No va ser així, però, en construir aquest nou tram. Ignoro les raons per les qual no es va seguir l'orientació suggerida per l'urbanista.

LES MASIES

Aquests són els masos que en van resultar afectats, sigui per l'enderroc de la casa o per la mutilació sensible de la finca:

-Casa Xica Lletjós (situada vers el nº 612). Existia d'abans el 1712.

-Can Ferrer de la Creueta (entre els carrers Loreto i Fra Luis de Granada). Existia des del 1515.

-Can Urblondo (entre Diagonal, Bori i Fontestà i Ganduxer). Existia des de l'edat mitjana.

-Can Barceló (convertit després en Sant Joan de Déu i finalment en l'Illa). Del segle XVIII.

-Can Cusó (entre Diagonal, Numància camí de Sarrià i Anglesola).

-Can Feló o can Duran (encreuament Carles III i Diagonal). Del segle XIII.

-Can Ramon de L'Ull (Sota la plaça Maria Cristina). De 1506.

-L'Estela (Plaça Pius XII). Existia abans del segle XVII.

EL PALAU REIAL

Tot aquest territori era destinat a viure una transformació radical a conseqüència de la construcció del Palau Reial.

D'ençà l'incendi de l'històric Palau Reial, a la plaça de Palau, ocorregut el 1875, cada vegada que els Monarques venien a Barcelona no tenien altre remei que hostatjar-se a llocs diversos i sovint inversemblants, com per exemple un saló de l'Ajuntament. Alfons XIII confessava que desitjava visitar més sovint la ciutat, i Prat de la Riba li va suggerir doncs la conveniència de "fer-se veï".

El primer que va tenir la idea de fer un Palau Reial com cal va ser Cambó. El volia situar on ara hi ha Sant Joan de Déu i fer pujar el parc de quatre-centes hectàrees, projectat per Forestier, fins a Sant Pere Màrtir. El somni no es va poder portar a terme per raons polítiques al Parlament de Madrid.

Llavors va recollir la idea Eusebi Güell. El comte de Güell havia heretat el 1918 una finca enorme que havia comprat el seu pare. Composta per Can Feliu i la Torre Baldiró, aquest l'havia ampliat amb l'adquisició de Can Cuyàs de la Riera. I fou el 1919 quan va tenir la pensada de fer-hi el Palau Reial. Va regalar per la quantitat simbòlica de vint-i-cinc mil pessetes una superfície de 68.649 metres quadrats, que contenia una casa. I va proposar que els monàrquics indígenes contribuïssin amb una subscripció d'accions a cancel·lar el préstec de gairebé dos milions de pessetes que havia atorgat el Banc Hipotecari a l'Ajuntament per a tal fi. La gasiveria local ho va abocar al fracàs, tot i que es van oferir estimulants avantatges i recompenses.

El que havia somniat Cambó, un palau amb parc, va quedar reduït a una torre amb jardí. La prova és que quan la Reina el va veure acabat, va comentar: "¡Qué mono, és como un pabellón de caza!"

La construcció va seguir un procés molt lent, malgrat la poca ambició del projecte. L'arquitecte Eusebi Bona va fer dibuixar la rehabilitació i ampliació sensible de la casa històrica, però ho va acabar l'arquitecte Francesc de Paula Nebot. I el jardí va ser realitzat per Nicolau M. Rubió i Tudurí, qui va conservar tota la vegetació original que va trobar a la finca.

I quan va tocar decorar-ho, els monàrquics van aportar algunes peces gens adients i més pròpies per a la botiga d'un brocanter.

Malgrat tot cal reconèixer que Alfons XIII evidenciava una gran il·lusió, tal com es posava de manifest en els viatges cada vegada més freqüents a Barcelona, que aprofitava per vigilar les obres. I llavors es va produir aquesta anècdota, que conta Joaquim M. de Nadal a les seves memòries. El Rei, a pesar que anava vestit de gala --bota alta i sabre-- per assistir tot seguit a una cerimònia, va voler “emprovar-se” la banyera acabada d'instal·lar. Ajagut a dins va trobar acceptables les dimensions, però li va preguntar per a què servien tot una sèrie d'instruments i d'aixetes. “Supongo que para limpiar las partes que Su Majestad ha comprobado que quedan fuera del agua”, va comentar un sorprès Nadal. Llàstima que no hi hagués cap fotògraf per immortalitzar l'escena surrealista.

El Palau Reial es podia donar per acabat a mitjan l'any 1924. A finals del 1926 va tenir efecte el lliurament oficial. I tot seguit el Rei hi va poder ja anar a viure. Durant l'exposició Internacional del 1929 va complir amb eficàcia la seva missió. La proclamació de la República li va impedir gaudir-ne com sens dubte hagués desitjat. En ser proclamada la República va ser confiscat pel ministeri d'Hisenda i cedit a l'Ajuntament. El 1932 el president Macià inaugurava la seva reconversió en museu d'Arts Decoratives.

UNA CONFIGURACIÓ BEN DIFERENT

La instal·lació del Palau Reial va provocar lògicament la prolongació simultània de la Diagonal. I l'arquitecte Nebot, que havia dirigit la darrera fase de rehabilitació i ampliació de la residència reial, va fer-se càrrec de la responsabilitat de projectar el traçat urbanístic de l'esmentada avinguda.

Nebot va ser valent i creatiu, en proposar un ritme diferent i ben nou, gens habitual a Barcelona. Mentre la part central i urbana, llavors, havia estat concebuda com un bulevard, calcat de la Gran Via de les Corts Catalanes, l'esmentat arquitecte va proposar un amplíssim passeig, però tot carregat al costat muntanya; ras i curt, es tractava d'una concepció asimètrica. I, a més, l'amplada s'ampliava substancialment.

Heus aquí les variacions de les amplades:

-Entre Aragó i Francesc Macià: 50 metres.

-Entre Francesc Macià i Entença: 84 metres.

-Entre Entença i Maria Cristina: 92 metres.

Per tal que no es notés el sobtat canvi de ritme, Nebot va concebre un element potent: la plaça de Francesc Macià, que havia d'exercir la missió de ròtula. En efecte, mentre articulava la unió entre els dos sectors, visualment havia d'evitar percebre des de lluny la ruptura de la simetria i de la continuïtat.

RUBIÓ I TUDURÍ APORTA EL VERD

Va ser Nicolau M. Rubió i Tudurí, arquitecte paisatgista i deixeble de Forestier, l'encarregat de projectar el 1931 la part estrictament vegetal. I ja que el passeig havia estat carregat al cantó muntanya, per ser el més assolellat, hi va concentrar l'arbreda: bàsicament plàtans (891), els mateixos plàtans d'ombra que Cerdà havia triat per a l'Eixample, i que tan bon resultat havien donat. Però també roures, pins, acàcies, oms, tarongers, àlbers blancs, tipuanes i chamaecyparis leylandii. Aquesta part era, doncs, més arbrada i variada que el tram central i urbà, on bàsicament només hi havien plantat --Rubió no hi havia col·laborat-- plàtans, palmeres i alzines. En el cantó contrari, el del cantó mar, va atendre ell suggeriment del baró de Viver, que havia estat alcalde fins a la República, en favor d'una "allée", que facilitaria que els genets del Reial Club de Polo poguessin cavalcar fins

a la plaça Francesc Macià. Aquest camí de terra és el que recentment va ser ocupat pel tramvia.

Cal observar el senyal elegant que Rubió i Tudurí va introduir per assenyalar la presència del Palau Reial; en efecte, va interrompre la presència dels arbres per no ocultar els murs que tanquen el jardí: en ser aquests tan banals i prosaics no aconseguen anunciar que a l'interior hi ha un edifici rellevant.

ESCULTURES CONDEMNADES PELS PURITANS

En aquella zona tan oberta i assolellada per la raó esmentada hi llueixen, en canvi, una colla d'escultures monumentals. Van ser condemnades a l'ostracisme. Procedien de la plaça de Catalunya, on una campanya de puritans va posar el crit al cel el 1927 en considerar que resultava intolerable aquella exhibició de pornografia emparada per una de les belles arts. El poder municipal es va espantar, i com que l'esmentada plaça ja quedaria ornamentada amb gairebé una trentena d'escultures, les que semblaven més "impúdiques" van ser destinades davant del Palau Reial. No cal dir que llavors era gairebé fora ciutat... Són sis obres esculpides en pedra per artistes acreditats: Otero, Arnau, Llimona, Fuxà, Casanovas i Tarrac.

LA PLAÇA ÉS LA RÒTULA

Per urbanitzar la plaça Francesc Macià va ser necessari enderrocar una fàbrica, Sederes Vilumara, i una bona part de la Granja Experimental, una realització a càrrec de la Diputació de Barcelona a conseqüència d'haver-hi traslladat el Jardí Botànic procedent del carrer de la Cera. Un senyal residual, a causa d'un nou trasllat i d'un plet interminable, fou l'enorme solar que hi va romandre fins als anys 50 (Diagonal/Villarroel/Tarradellas/Buenos Aires).

La plaça Francesc Macià la va projectar el 1928 Rubió i Tudurí; és una de les seves obres més afínades. El 1932 va ser batejada amb el nom de President Alcalá Zamora; 1937, Miquel i Josep Badia; el 1939, Ejército Marroquí; 1939, Calvo Sotelo; i 1979 Francesc

Macià. I aquell mateix 1928 l'arquitecte Rodríguez Lloveras va projectar al voltant de la plaça tot un conjunt de cases unitàries, que malauradament va quedar interromput.

INJECCIONS DE VIDA

En aquest tram nou de la Diagonal i fins a l'esclat de la guerra incivil només hi van aparèixer quatre injeccions de vida, que van acompanyar la soledat del centre assistencial Sant Joan de Deu: el palauet Abadal (xamfrà capità Arenes), projectat el 1926 per l'arquitecte Adolf Florensa; el Club de Football Junior, fundat el 1917 i que va instal·lar-hi el seu camp el 1931 (avui hi ha l'Escola d'Arquitectura); el Reial Club de Polo, que de Can Ràbia s'hi va traslladar el 1932; i la Caserna del Bruc, començada a construir el 1929 i que no va ser acabada fins al 1932.

Torno a repetir que tot allò era molt lluny, i només els que tenien cotxe podien visitar-ho. Però de fet no hi havia tampoc res que atragués la majoria de la gent.

GRAN REBUDA A COMPANYS

El primer bany de multituds va tenir efecte el dia primer de març de 1936, en produir-se l'arribada tan esperada d'un Companys que havia estat empresonat. Però cal recordar que la Diagonal acabava just després del Palau Reial i, per tant, la carretera de Madrid s'empalmava per Finestrelles.

El 19 de juliol la Diagonal va ser un eix que havien pres en consideració estratègica els facciosos. A les 5 del matí mig miler de soldats, manats pel comandant Amor, van sortir de la caserna del Bruc i van arribar fins al convent dels Carmelites, on van ser "acogidos fraternalmente, ayudados física y moralmente", segons precisava la làpida que va ser penjada a la façana en començar la dictadura. Allà s'hi va encetar un aferrissat combat a trets, que va acabar amb la rendició d'aquells soldats. Per aquesta raó aquest temple va ser durant tot el franquisme un punt d'atracció de fidels feixistes, mentre que els catalanistes optaven pel temple de Pompeia, dels caputxins.

El modernisme no solament està raonablement representat, tal com vam veure en el seu moment, sinó que hi va plantar a més dues obres especials. La casa Sayrach, 1919, projectada per l'arquitecte Manuel Sayrach al xamfrà d'Enric Granados i que està considerada com la darrera edificada en l'esmentat estil. I la casa Planells, que el 1923 va projectar al xamfrà de Sicília l'arquitecte Josep M. Jujol, que incorpora ja un aroma expressionista.

El noucentisme, com era d'esperar, no va deixar gran cosa. Cal citar només el Grup Escolar Ramon Llull, projectat per l'arquitecte Josep Goday, i la casa Pericas (nº 389 xamfrà Còrsega), obra de l'arquitecte Josep M. Pericas.

UN ACOMIADAMENT MASSIU

Durant la guerra es van produir les lògiques ocupacions de signe polític, que van triar algunes de les millors cases. Al palau Reial hi va viure el president Azaña; al palauet Abadal, el president Aguirre; al Palau Robert s'hi van instal·lar la Institució de les Lletres Catalanes; a la casa Salvador Prim, que marca l'angle amb Còrsega i que per això era anomenada "la Planxa", els serveis de propaganda de la Generalitat, amb el comissari Jaume Miravittles i l'escriptor André Malraux, entre d'altres.

El primer acte de masses que va acollir la Diagonal va ser amb motiu de l'acomiadament de les Brigades Internacionals, celebrat amb to èpic el 28 d'octubre de 1938. A la tribuna s'hi van aplegar a primera hora de la tarda Negrín, Companys, Azaña i els generals Rojo i Miaja. La Pasionaria va fer un discurs vibrant. Mentre desfilaven, des d'una avioneta es llançaven milers de fulls que duien imprès el poema de Miguel Hernández: *Al soldado internacional caído en España*.

"DESFILE DE LA VICTORIA"

El contrapunt a aquest acte, va ser un altre de signe ben distint: amb més soldats (80.000, acompanyats per italians en bicicleta i alemanys amb tancs) i menys poble. Em refereixo al "Desfile de la Victoria". El va presidir Franco, des d'una tribuna improvisada

al balcó del pis principal de la casa nº 508/510. L'acompanyaven els seus generals i també els ambaixadors d'Alemanya, Itàlia i Japó, les potències totalitàries. Així doncs, el dictador de fet no va entrar a la Barcelona que havia ocupat el seu exèrcit, ja que havia passat la nit al palauet Abadal i, en acabar la desfilada, va partir tot seguit.

Gairebé simultàniament, el barceloní José Garí Gimeno va donar el terreny per tal que hi fos enlairada tot seguit la Residència d'Oficials, projectada pels arquitectes Manuel de Solà Morales i Josep Soteras.

I davant d'aquest edifici nou, el 22 d'octubre de 1941 va ser inaugurat un monòlit per enaltir la memòria dels voluntaris de la Legió Cóndor morts durant la guerra incivil. L'acte el va presidir el general Von Bülow. El 1980 va ser desmuntat sigil·losament pel regidor Reverter. Al Cinc d'Oros, el monument a Pi i Margall va ser mutilat i transformat en el Monumento a la Victoria. Van eliminar-nela figura de la República i el medalló que recordava el president federalista. L'inevitable Marés va modelar una figura femenina que encarnava el triomf franquista, però en trobar-la massa nua, em va contar que es va veure obligat a cobrir-la amb una túnica.

Les desfilades militars que es faran cada any per commemorar el "Día de la Victoria", primer van tenir el passeig de Gràcia com a escenari. Aviat es van adonar que la Diagonal oferia millors condicions, no solament per a la desfilada en sí mateixa, sinó també com a espai previ per estacionar-hi les tropes i com a espai posterior, per disgregar els soldats cap a les casernes respectives. Per això cada any es va desfil·lar per la Diagonal, fins a la seva supressió. Uns dies abans, la policia anava de botiga en botiga, exigint que hi pengessin banderes; també demanaven als porters de cada casa que vigilessin i denunciessin qualsevol fet sospitós.

UN NOU ESCENARI DE PASSEIG

Fins a la guerra, l'espai central de la Diagonal, vull dir el que s'havia desplaçat principalment des del Cinc d'Oros vers el costat Llobregat, encara no s'havia convertit en un lloc habitual de passeig dels barcelonins. Els ciutadans no s'havien sentit temptats per

pujar més amunt del passeig de Gràcia. El moviment principal era de cotxes, però amb molt poca intensitat; cal recordar que, de fet, aquella Diagonal era el final de l'Eixample. Un matí amable a l'any el constituïa la benedicció d'automòbils, que es feia amb solemnitat a l'església de Pompeia.

En començar la dictadura, els supervivents tenien ganes de divertir-se, sobretot si la butxaca els ho permetia. Llavors es van posar de moda una sèrie de sales de festa a l'aire lliure, la qual cosa servia per combatre el rigor de l'estiu, ja que la refrigeració constituïa una raresa. I el fet que els esmentats establiments estiguessin situats al voltant de la carretera de Sarrià va permetre que molts barcelonins descobrissin la zona. I les primeres cases es van començar a bastir, malgrat que amb lentitud i timidesa, més enllà de la "frontera" que establia la plaça de Francesc Macià, on s'havia obert Lamoga, un cabaret-dancing. Aquells locals nocturns una mica més allunyats, on també servien sopars, eren El Cortijo i La Rosaleda; aquest era propietat del Ritz, i l'aviat famosa orquestra de Bernard Hilda s'hi desplaçava durant la temporada d'estiu. Fins i tot va ser visitat una nit per Eva Duarte de Perón, que hi va anar sola, ja que Carmen Polo de Franco no la va voler acompanyar.

En aquells anys 40 els troneres es reunien també al Sàndor. Darrerament es fa córrer que quan tancaven el local a altes hores de la matinada, els clients empraven un corredor subterrani, que a més era de propietat particular, que els permetia arribar fins al centre de la plaça, on hi romanien bevent fins que sortia el sol. Tot sembla confirmar, però, que es tracta d'una llegenda urbana.

El Palau Reial es va restaurar per convertir-lo en residència per a Franco. Hi va celebrar consells de ministres i hi va rebre el vicepresident Nixon.

LA PEÑA RHIN LA VA ACABAR

El 1943 Joaquim Molins, president de la Peña Rhin, va tenir la idea que si aconseguia fer perllongar la Diagonal més enllà del Palau Reial i fins a la carretera de Finestrelles (la que per sant Just portava a Madrid), aconseguiria disposar d'un formidable circuit internacional de carreres de cotxes, molt millor que el de Montjuïc. Molins era amic

personal d'Alfonso Peña Boeuf, llavors ministre d'Obres Públiques, i el va saber convèncer en un tancar i obrir d'ulls. Mans a l'obra. Ja el darrer diumenge d'octubre de 1946 es va poder inaugurar. No era una data triada a l'atzar: feia més de cent anys que no hi plovia mai; i encara avui segueix aquesta tendència... Els millors pilots del món van venir cada any: Frangio, Ascari, Villoressi, etcètera. I el cotxe BRM hi va batre el rècord del món del quilòmetre llançat: a 300 de velocitat. Aquelles cites amb la velocitat van atraure les masses, i cada vegada hi anava més públic, tot i que era d'una determinada franja social, ja que els preus no eren precisament barats.

Aquella Diagonal finalment construïda en la seva totalitat també va permetre que s'hi fes la carrera atlètica Jean Bouin; la recorria fins al passeig de Sant Joan, on l'encarava per anar a trobar l'arribada, després d'haver corregut deu quilòmetres: l'Arc de Triomf.

ESTABLIMENTS RELLEVANTS

Abans de la guerra hi havia ja alguns establiments i botigues rellevants (el restaurant Soteras, fundat el 1915), però a partir del 1939 es van començar a inaugurar una sèrie de bona qualitat i que aviat es van fer molt populars:

- Restaurant Finisterre, el millor de Barcelona durant molts anys.
- Restaurant i cafè Parellada, amb una terrassa temptadora.
- Granjas la Catalana, que va atraure la joventut.
- Patisserie Sacha.
- Bars Mery, Sándor, Bagatela, Galera i Bauma.

Tot això va afavorir que entre el Cinc d'Oros i Francesc Macià (llavors Calvo Sotelo) molta gent comencés a passejar-hi. I el millor espai, sens dubte, era el del cantó muntanya,

gràcies a la major presència del sol, de la mateixa manera que per aquesta raó el millor costat del passeig de Gràcia era el de la banda Besòs. Els diumenges al matí, la sortida de les misses de 12 i 1 al temple de Pompeia feien d'allò més goig. Una gernació burgesa de totes les edats s'hi donava cita, i a continuació es formaven els grups dels més amics per anar a passejar fins a l'hora de dinar. Les Granjas Catalana (entre Via Augusta i Balmes) era el local preferit per trobar-s'hi al migdia, però sobretot els vespres.

EL CINEMA WINDSOR, PEÇA CLAU

La inauguració del cine Windsor, el 1946 i projectat per Josep M. Sagnier, va contribuir a enriquir de forma decisiva aquell sector de la Diagonal. L'estrena es va fer significativament amb una pel·lícula anglesa: *Enrique V*, un Shakespeare que havia merescut ser expurgat de les crítiques contra França. Es va imposar com una sala de qualitat. Aviat s'hi va afegir un club nocturn, que el 1955 va ser rehabilitat com a teatre, destinat a gaudir d'un èxit considerable. Els grans concerts de jazz, com els de Lionel Hampton o Armstrong, es donaven cita en aquell escenari tan elegant.

El 29 d'octubre de 1950 es va portar a terme una vella idea, que encara no havia quallat al centre de la ciutat, ja que en acabar la guerra s'havia situat al castell de Montjuïc: el monument als caiguts. Va ser enlairat davant del Palau Reial. El va projectar l'arquitecte municipal Adolf Florensa, amb un gran grup escultòric de Clarà. Al llarg de la dictadura va rebre diversos atemptats.

EL CONGRÉS EUCARÍSTIC, ACTE MASSIU

L'autèntic bany de masses el va rebre la Diagonal el 1952, amb motiu d'acollir l'acte més solemne i que tancava el gran espectacle popular del Congrés Eucarístic. Un milió de persones s'hi va aplegar, la qual cosa permet assegurar sense exagerar que hi van ser representats per primera vegada tots els sectors dels ciutadans de Barcelona. Era el lloc obligat per fer-ho, tant per les dimensions, com per l'avantatge de ser pla i amb una visibilitat insuperable. On després es va inaugurar la plaça Pius XII, en record d'aquell esdeveniment, l'arquitecte Josep Soteras hi va plantar un altar de campanya gegantí i

d'una modernitat que encara sorprèn avui. L'acte va ser presidit per Franco; el cardenal Tedeschini, representant personal del Papa, el va fer va esperar expressament gairebé una hora, per tal de demostrar que l'Església no anava a remolc del dictador. En plena cerimònia, els resistents catalanistes (Joan Reventós, Josep M. Ainaud, Jordi Pujol i tots els altres) van aconseguir que es desenrotllés per la falda de Sant Pere Màrtir una bandera catalana gegantina.

LA CIUTAT UNIVERSITÀRIA

Un fet urbanístic i arquitectònic estava destinat a canviar la imatge de la part més allunyada de la Diagonal. I és que la revolta universitària endegada a començaments dels anys 50 va induir la dictadura a desplaçar-ne aquell nucli conflictiu. La vaga de tramvies del 1951 i els fets de 1956 al Paraninfo van precipitar les decisions; i per això es va creure que calia fer-los fora del centre de la ciutat. Una temptació va ser Montjuïc, però en ser ja de propietat pública no afavoria la corrupció ni les plusvàlues. En canvi, la Diagonal oferia en aquest sentit unes perspectives de bon veure. La prova és que l'adquisició de terrenys va provocar dimissions i un procés. Ja l'any 1957 s'hi va enlairar la Facultat de Farmàcia, en ocupar un edifici que havia estat col·legi major. Era tan lleig, que el van tapar amb el nou col·legi major San Raimon de Penyaforat. Llàstima que el nivell no fos l'exhibit en l'exemplar Facultat de Dret; i dic això, tot pensant en la mediocre Escola d'Arquitectura, que no compleix els mínims que calia exigir-li.

La ciutat universitària no ha assolit mai la condició de campus, ja que la Diagonal ha estat una frontera insalvable, agreujat aquest fet per l'abandonament dels espais residuals entre les diverses facultats i escoles.

Entre la ciutat universitària i Francesc Macià s'hi han anat bastint alguns edificis que poden presumir de bona arquitectura. La Banca Catalana (ara Grup Planeta) dels arquitectes Tous i Fargas, n'és un exemple. I també Caja Madrid, de Josep M. Fargas. Llàstima que el gran Coderch de les torres Trade no mantingués el mateix nivell d'excel·lència en projectar la seu de "la Caixa". I l'Illa, de Moneo i Solà Morales, s'ha revelat com una peça fonamental en la tasca no gens fàcil de crear gran arquitectura que faci ciutat. El que potser trobo és

que alguns edificis encara em resulten massa baixos; i és que quan una avinguda és tan ampla, exigeix un marc arquitectònic que la perfil·li, ja que en cas contrari queda esbravada. I lamento que el que havia estat la gran, la insuperable entrada a Barcelona, hagi perdut l'encant que llavors tenia i que les primeres construccions que ens donen la benvinguda just a la baixada són d'una mediocritat alarmant.

I sobre edificis moderns bastits en la part històrica i central, vull destacar que s'aguanta bé la modernitat de les cases d'habitatges que va projectar el 1934 l'arquitecte del GATCPAC Ricardo Churruga al nº 419 i 421; la torre del Banc de Sabadell (Atlántico), amb què l'arquitecte Francesc Mitjans el 1967 va saber millorar sensiblement l'edifici de la Pirelli a Milà i en el qual s'havia inspirat; també l'obra que van crear els arquitectes Federico Correa i Alfonso Milà per resoldre de forma original i moderna una rehabilitació molt difícil: la casa Serra, de Puig i Cadafalch.

Evitaré evocar els establiments i negocis que s'han inaugurat en els últims decennis, per tal d'evitar greuges comparatius en no poder mencionar tots els que certament ho mereixen. Al cap i a la fi, potser això és més present que no pas passat o història.

TERCERA ETAPA

Abans d'entrar en matèria, resulta inexcusable destacar que l'urbanista Cerdà havia situat al centre i cor del seu gegantí Eixample una plaça enorme, que també constituïa al mateix temps un encreuament de grans avingudes (Gran Via, Diagonal i Meridiana). Per aquesta raó Víctor Balaguer no va dubtar a atorgar-li el que potser és el nom més èpic i solemne: plaça de les Glòries Catalanes. Avui encara hem de reconèixer que no solament aquell punt no és ni de lluny el nucli central de l'Eixample, sinó que en l'estat en què es troba segueix, crec, mereixent una altre nom: plaça de les Derrotes Catalanes. Tant de bo el recent pla per urbanitzar-la de nou sigui efectiu i li atorgui la rellevància que sens dubte mereix.

Aquesta "derrota" va afectar el desenvolupament de la Diagonal en aquella direcció, un territori que llavors pertanyia al municipi independent de Sant Martí de Provençals.

La presència del ferrocarril constituïa una frontera, però al seu darrere el panorama no era gens engrescador i la trama Cerdà quedava en força indrets pendent d'aplicació, en gran nombre de carrers tallats.

UNA DE LES BONDATS DELS JJ.OO.

Un dels indubtables beneficis derivats del gran repte que va suposar els Jocs Olímpics va ser la creació del front marítim, la restauració de diversos quilòmetres de platges i la previsió d'una gran depuradora, executada amb l'empenta del Forum de les Cultures. El soterrament del ferrocarril encara aclaria més llavors no solament la possibilitat, sinó l'exigència raonable de perllongar la Diagonal i fer-la arribar fins al mar. Es complia així el que havia somiat i dibuixat Ildefons Cerdà.

Una de les aportacions futures haurà de ser que la Diagonal antiga i la nova tinguin solució de continuïtat, cosa rellevant que ara, malauradament, no succeeix.

Aquesta ha estat, doncs, la tercera etapa d'aquest carrer tan important. I aquesta aventura n'ha iniciat tot just el començament. De moment hi han nascut a les seves voreres dos parcs, projectats pels arquitectes Enric Miralles/Benedetta Tagliabue i Jean Nouvel; i una sèrie d'edificis com la torre Agbar, també de Jean Nouvel, i l'hotel projectat per Oscar Tusquets, només per esmentar els dos edificis més emblemàtics que marquen amb autoritat els dos extrems del nou tram.

Era lògic que l'urbanització de l'espai públic de l'avinguda aportés una secció ben diferent. Aquesta part, doncs, és més aviat concebuda com una mena de rambla per a vianants i amplis carrils per a bicicletes. Caldrà esperar que l'arbrat assoleixi el brancatge que hem de desitjar. I aquest tram crec que també exigeix força torres d'una alçada considerable, per tal que amb autoritat emmarquin l'avinguda.

Es pot considerar que l'estructura modular a base de mansanes amb un concepte ortogonal és poc creativa i també repetitiva. Potser sí. Introduir el traç potent i rupturista de la Diagonal va crear personalitat i fins i tot un cert gest creatiu, la qual cosa també va

fer sorgir al voltant uns espais que suposen un canvi de ritme. Si l'Eixample era un tauler d'escacs, tal com denunciaven els polítics de la Lliga, la Diagonal em recorda el gest del pintor avantguardista Van Doesburg quan va trencar la relació amb Mondrian, només pel sol fet de voler introduir aquesta variant en la ortogonalitat dels seus quadres. Tot això no és una especulació. El professor Serratosa va demanar als estudiants d'enginyers que dibuixessin sintèticament l'essència de l'Eixample; gairebé tots hi van incorporar un sector de mansanes amb el traç de la Diagonal.

BIBLIOGRAFIA:

-*Biografia de la Diagonal*. Lluís Permanyer. Edicions La Campana

-*Masies de Les Corts*. Imma Navarro. Quaderns de l'Arxiu de Les Corts,